

DRAGONCHEFEN PÅ SKOTTEFJÄLLET

Av Sven Rydstrand

Ur Hällungen 1965

"Emedan dragonernas villkor är så ringa, att de mestadels med tiggande sig föda måste, begäres ödmjukeligen att de med mantalsskrivande, så och för kronokrogens byggningspenningar och andra sådana odrägeliga pålagor kunde förskonade bliva."

Så skrev chefen för Bohusläns dragonkompanier, överstelöjtnanten Wilhelm Moritz von Posth, någon gång på 1660-talet i ett brev till Krigskollegium i Stockholm, och därmed gav han obestriddligen till känna, hur ytterst dåligt det var ställt med levnadsstandarden i det dåtida Bohuslän, där de två nyupprättade dragonkompanierna var förlagda, ett i Sunnerviken och ett i Norrviken. Själv bodde von Posth på den lilla magra gården Brattön, högt belägen uppe på det s.k. Skottefjället i Bro socken, och här levde han under femton av karolinertidens stormaktsår, dock uppenbarligen inte utan kamp emot armod och nöd.

Dragonerna var ett slags beridna infanterister, och de utgjordes till stor del av utländska legosoldater. De blev inackorderade hos kronobönderna, där de skulle ha mat och logi gratis, varvid bönderna i gengäld blev befriade från skatter.

Men de räknades dock som en stor plåga för bönderna, att döma av dessas upprepade klagomål. Under svåra nödår kunde småbrukarna knappast föda sig själva, långt mindre underhålla en massa dragoner. Det förekom därför att såväl bönder som dragoner lämnade gårdarna öde och gick ut på landsvägarna för att söka sitt levebröd med tiggarestaven.

Detta porträtt av översten Wilhelm Moritz von Posth, utfört i olja av Elias Brenner, finns fortfarande i släkten

Wilhelm Moritz von Posth var av tysk härkomst, född år 1625 på godset Bossfeld i Westfalen. Han tillhörde en förnäm släkt, fick god skolutbildning, och redan vid 25 års ålder blev han hovmarskalk hos lantgreven av Hessen. I denna egenskap kom han år 1649 till Sverige för att vara med på arvskiftet efter Johan Kasimir. Då Hedvig Eleonora år 1654 gifte sig med konung Karl X Gustaf, följde von Posth med drottningen hit och gick i svensk krigstjänst som ryttmästare vid Smålands kavalleri. År 1657 blev han major vid Livregementet till häst, och 1661 utnämndes han till överstelöjtnant vid Skåne-Bohuslän-Jämtlands dragonregemente, samtidigt som han blev chef för dragonkompanierna i Bohuslän.

Det var från denna tid han fick gården Brattön som löneförmån, och då han inte var med ute och exercerade med sina bussar, synes han mest ha suttit hemma i sin stuga på det ödsliga Skottefjället och skrivit brev, främst då till det kungliga krigskollegiet. De brev, som han har lämnat efter sig och som nu förvaras i Krigsarkivet, är nämligen många och till stor del intressanta.

I dem finner man ofta fina bilder inte blott från dragonernas farofyllda liv och stundom usla förhållanden. Även böndernas armod och nöd skildras. Ja, i nästan varje brev berörs nöden och fattigdomen i denna landsända. Tydligast kanske detta framträder i ett brev, som den impulsiva överstelöjtnanten skrev på Brattön den 8 april år 1669, då han beklagar att han inte kan få in skatterna av bönderna, så att han kan sända in "besparingsmedlen" till krigskollegium. Det gällde alltså för sådana dragonhemman, som inte fött någon dragon.

Härom skriver von Posth vidare, att:

"bönderna så förarmade är, att man nu av dem ingen skatt bekomma kan, utan skulle man hos bönderna exekuera det resterade, torde hemmanen därigenom bliva öde och alldeles ruinerade, ty här haver nu i två eller tre års tid varit så stor missväxt, så bonden är alldeles utan mat och av sig kommen. Utan jag begärer och befäller de högtbemälte respektive nådige herrar i den största underdåniga ödmjukhet, att de torde låta bero med samma innestående räntor tills hösten, då man någon regress hos bonden förvänta kan, när han sitt hö och korn kan få i hus."

Rönningevatten

Motiv från Rönninge vatten nära Brattön på Skottefjället

Redan den 2 maj samma år sände han ett nytt brev till Stockholm, och däri heter det:

"Såväl under mitt som kapten Rosenskiölds kompani finnas många dragonehemman, som dragonerna hava varit assignerade till och nu bönderna för sin stora armods och fattigdoms skull vid laglig uppbörd måste kvittera hemmanen. Dragonerna, som dem så assignerade är, hava ej medel de samma hemman bruka och bebo, ej heller kan andra åbor på gårdarna bekommas, ehuru man därpå använder sin högsta flit, för den hårda tid och stora armod, som här i landet nu alltför mycket går i svang, utan är att befrukta att både hemmanen och dragonerna därigenom bliva ruinerade."

År 1667 beklagar von Posth dragonernas ringa villkor så här:

"Såsom det nogsamnt prövas omöjeligt vara att de gemene dragoner till deras munderings anskaffande och stadiga underhållande med de 10 daler silvermynts tilldelning kunna utvinna, alltså ansökes underdånigst, det kungl. krigskollegium behagade saken därhän bearbeta, att den årliga lönen åtminstone till 15 daler silvermynt måtte förhöjas. Och därför undertjänstligen begäres att till dragonernas och böndernas bättre konservation, allenast tvenne dragoner på var hel gård inlogeras måtte."

Och eftersom med desse bägge kompanier är ännu ett nytt och ostadigt verk och här i landet så goda tillfällen givas för bussarna att vika, alltså begäres tjänsteligen utav det kungl. krigskollegium en rekommendationsskrivelse till guvernören i länet, att civilbetjänarna såväl i städerna som på landet måtte admoneras skäligen hantera bussarna, att icke kanske igenom någons rude procedur eller hotande en eller annan kunde komoveras kronans tjänst att decertera."

Men det var inte alls ovanligt att dragonerna rymde från sina kompanier. Därom skriver von Posth i samma brev:

"Jag fick en skrivelse utav herr kapten Gabriel Rosenskiöld nu med sista posten att uti en kortan tid utav hans kompani tio karlar äro rymde, och emedan nästan var månad, utan tvivel för det ringa underhållets skull, några rymmer, alltså ansökes hos det kungliga krigskollegium, om något utbyte med de danske ske kunde, att vi våra och de deras desertörer, som ingen potentat är betjänt med, emot varandra utbytas och androm till varnagel avstraffas måtte."

År 1670 upprättades ytterligare två dragonkompanier, vilka även förlades till Bohuslän och under von Posths befäl. Men han beklagade mycket att dessa dragoner icke kunde förses med gevär, varom han skriver år 1671:

"Eljest giver jag ödmjukligast till kända, att de tvenne nya upprättade kompanidragonerna befinner sig nu tämligen starka, dock obevärade, vilket icke väl anstår, när möten anställas, att de sig något excercera kunde, det en part sig med gevär presterar och en del intet hava. Och såsom jag av välborne herr överste Sperlings berättelse, den tid han översåg skvadronerna här på orten och presenterade de fyra nya fanorna och lät skvadronerna den äran förnimma, det hans höggrevlige excellens fältherren nådigt haver behagat själv att draga den försorgen och ett nytt modell på gevär för hela regementet förordna vill."

Haver jag ock emellertid hans excellens guvernören härom anmodat, om något gevär på Bohus finnas kunde, men till svar erhållit, att för denna tiden finnes icke några tjänliga gevär på fästningen, som utlevereras kan. Och detta ett högst nödvändigt verk är för excercisens skull och synnerligen emot all oförmodelig händelse, som genom på denna orten påkomma kan, det bussarna i leden med gevär måtte förses."

Om sina underlydande tjänare, såsom fältprästen, fältskäraren, mönsterskrivaren och andra, lämnar von Posth ibland en del intressanta upplysningar. Om fältskäraren Oluff Holm heter det t.ex. att han *"icke sin tjänst som sig bör förestår utan mer omsorg om präster, fogdar och länsmän där i landet har än om dragonerna"*.

Fältpredikanten Peter Leenberg får av von Posth det betyget, att *"han sköter sin tjänst som en trogen Guds ords tjänare bör"*. Men prästen var en mycket fattig man, och han hade endast 50 daler silvermynt om året i lön, varmed han omöjligt kunde föda sin stora familj. Därför omtalar von Posth, att *"prästen sitter i stor nöd och har brist på uppehälle och föda"*.

Om trumslagaren upplyser von Posth, att *"han sin tjänst fliteligen gör och eljest alltid sig väl haver hos kompaniet förhållit, dock blivit därutinnan sig illa försedd, att som han nu i vinter ville asa efter vargar, går han in uti ett bondestall och trissar där ut ett sto och det med en klubba fäller till marken och dödar, så att han för samma gärning vid tinget vart fälder och till böter komdenerad. Om han nu skall för sådan excess under kompaniet vidare tålas, däröver förväntas nådig resolution. Han är eljest till beklagande födder av goda föräldrar uti Söderköping, själver ock eljest förutan detta en mycket god karl, tagit sig ock gifta här uti Bohuslän hos vackert folk, så att skada är att den stackaren således har sig förfelat och överilat"*.

Gården Bjälkebräcka i Bro socken, var ett av de många dragon-hemmen under 1600-talet

Mönsterskrivaren Eskil Persson-Falck, som hade fått sig tilldelat ett halft hemman på gården Groröd i Brastads socken, hade von Posth icke många goda ord att säga om. Men mönsterskrivaren hade inte heller uppfört sig korrekt. Trots att han hade ingått kontrakt med bönderna på Groröd, att de skulle få bo kvar och bruka jorden, kom han ändå och körde bort dem samt kastade ut deras egendom på marken. Likväl hade en av bönderna, Oluff Halfwardsson, utverkat guvernörens tillstånd att få behålla sitt gårdsbruk, men det hjälpte inte. Emellertid stod mönsterskrivaren tydligen högt i gunst hos konung Karl XI, ty denne skänkte honom gården Kvistrum i Foss socken såsom gåva för hans bedrifter under kriget, och där blev han sedan välbeställd gästgivare.

Av von Posths brev framgår sålunda tydligt att han hade stora bekymmer för sitt folk, särskilt då för dragonerna, vilkas ringa villkor han på allt sätt sökte förbättra. Om sig själv och sina egna levnadsförhållanden skriver han däremot inte mycket. Men en och annan gång kan han dock inte undgå att låta myndigheterna få veta hur han hade det ställt.

År 1663 t.ex. klagar han över att han inte hade fått ut sin fulla lön. Han söker bevisa att han av reduktionskommissarierna i Helsingör år 1660 hade blivit lovad en årlig lön på 500 Rd, men han hade aldrig fått ut mera än 100 Rd pr år, och på den summan kunde han omöjligt klara sig, menade han. Han hade därför måst sätta sig i stor skuld, och den skulden förmådde han inte betala. Vid ett annat tillfälle berättar han, att han "*sitter i stor nöd med sin fattiga hustru och många små oskyldiga barn*".

Gårdsbruket på Brattön gav säkerligen inte heller någon större vinst, eftersom arbetsfolk måste lejas. Själv hade von Posth i stället velat ha en annan gård, nämligen Askum i Askums socken, där kronan ägde hälften. Därom skriver han bl. a. år 1667 följande:

"Det ligger en dragongård, benämnd Askum, mig så väl till gens för fiskeriets skull och min hushållnings behov. Begärer därför tjänsteödmjukeligen att jag för samma gård rusta måtte, så vill jag de tre karlar, som av generalmönsterskrivaren dit skrivne äro, städse vid god mundering konservera och vad gården mera orkar till besparing leverera."

Men denna fromma önskan blev icke uppfylld.

Några små glimtar från livet på Brattön får man emellertid i Stångenäs härads dombok för år 1665. De sirliga protokollen berättar bl. a. att von Posth hade en rättare, som hette Berthell Mårtensson. Denne var nämnda år tillsammans med en annan tjänare, Bengt dragon, instämd till tinget på Broberg av bonden Oluff i Rågårdsdal, vilken beskyllde de båda för att ha tagit och slaktat en hans ox,

som han hade släppt i bete uppe på fjället. Överstelöjtnanten ålades att betala den stulna oxen, men han fick själv bestraffa sina tjänare.

Den minnessten som är rest vid Bohus regemente i Uddevalla över de som kämpade i slaget vid Landskrona 1877, är främst ett åminne över översten Wilhelm Moritz von Posth och hans dragoner.

En annan händelse relaterar domboken samma år på följande sätt:

"Fältväbeln Nills Ericksson andrager, det Karin i Brattön haver med sin piga mjölkat överstelöjtnantens kor. Pigan Börtha säger att matmodern bad henne. Matmodern förpliktade sig, hon inte bett Börtha att mjölka överstelöjtnantens kor. Men hon bad henne tillse att hennes egna inte blev mjölkade av andra, vilket skett ofta. Denna Börtha förnimmes vara en bortrymder hora ifrån ett annat fögderi, ty kunde hennes ord ej givas någon makt, men hon lystes ut ur detta fögderiet att vika härifrån."

År 1670 berättar domboken följande sorgliga händelse:

"Monsieur Wollmar Schilldt på överstelöjtnant Wilhelm Moritz von Posths vägnar kärar att bönderna på Skåne, Tolle, Beffwar och Sifwer, hade tre små pigebarn, som körde i somras hö på överstelöjtnantens gård Brattön. Och när de om aftonen redo bort igen, lopp en av överstens hästar efter stoet, som de hade med sig, och de stängde inte igen grindarna utom den fjärde grinden.

Och när hästen icke kom igenom, sprang han över en gärdesgård och rev ut inälvorna på sig. Bönderna mente, att det kunde de eller barnen inte bättra. Och barnen sade, att de stängde grinden, men hästen kom efter dem ändå, så när som igenom den fjärde grinden. Och när de stängt grinden, så redo de j or t sin väg. Rätten kunde icke döma att bönderna skulle betala hästen, som käranden förmente. Ej heller kan med rätta finnas de skäl, att barnen till hästens skada voro skyldiga."

F. ö. framgår det av domboken att von Posth hade många får uppe på fjället, och det hände att en och annan dragon fick taga emot några får i stället för kontant lön. Fåravel var på den tiden också mycket vanlig även bland fattigt folk i Bohuslän, eftersom fåren mestadels födde sig själva på allmänna marker och ödegårdar.

År 1676 blev von Posth utsedd till överste och chef för det då nyupprättade förbandet "Skåne-Bohusläns dragonregemente". Med detta regemente deltog han i slagen vid Lund 1676 och Landskrona 1677. I det sistnämnda slaget blev han emellertid dödligt sårad, och han avled några dagar därefter endast 51 år gammal.